

Rekonstrukce všedního života barbarů otevírá úžasné možnosti protohistorického výzkumu

S Eduardem Droberjarem o archeologii barbarů, první protohistorické konferenci a práci s artefakty

Archeologie Germánů je i v našich podmínkách jedním z mála příkladů vlivu politiky na archeologii. Můžete tento trend shrnout?

Doufám, že neblahé zneužívání germánské archeologie ve dvou zavržených totalitních systémech 20. století a negativní chápání dějin Germánů v naší společnosti jsou už minulostí.

Přesto lze říct, že od doby komunisticko-materialistického chápání dějin nejsme ještě dostatečně vzdáleni a v povědomí, zejména starších a neinformovaných či nevzdělaných spoluobčanů, existuje stále určitá distance od minulosti Germánů. Nesprávně jsou přitom zaměňováni Germáni, jako pojem pro starověký národ, s Němci, což se pak promítá i do tzv. česko-německé otázky. Germánské osídlení je integrální součástí našich dějin. Germáni, podobně jako Keltové a Slované, byli našimi předky. Zamlžování a zkreslování této skutečnosti nás navždy ochudí. Přitom právě naše území má ve zkoumání germánských dějin zcela mimořádný význam, neboť zde vznikla první historicky známá říše markomanského krále Marobuda. Výsledky výzkumu tohoto útvaru jsou přínosné pro dějiny celého kontinentu a to se týká i následných etap germánského osídlení až do 6. století po Kr.

Existuje podle vás etapa dějin nazvaná jako protohistorie?

Díváme-li se na dějiny lidstva jako na celek, pak existuje jen jedna historie. Avšak pro detailní historiografické zkoumání, jehož součástí je i archeologická věda, bylo nutné v různých oblastech a v rozdílném čase vytvořit pomocné a specializované chronologické opory. Jednou z nich je i protohistorie nebo také časná (raná) doba dějinná. Na našem území se jedná o období, kdy zde žili Keltové (doba laténská), Germáni (doba římská a doba stěhování národů) a nejstarší Slované (časná doba slovanská). Nutno však poznamenat, že ne všichni badatelé akceptují existenci tzv. protohistorie. Argumentují tím, že přece máme prehistorii (tj. dějiny nepsané) a dobu od objevu prvních písemných pramenů až podnes označují jako historii, tedy psanou minulost. Období mezitím, kdy se formovaly základy evropských národů a států, je však natolik specifické, že protohistorie má své zřetelné opodstatnění. V poslední době se hovoří také o archeologii barbarů.

Archeologie barbarů má svoje specifika ve srovnání s archeologií pravěku

a středověku. V čem podle vás spočívají?

Pod pojem archeologie barbarů můžeme zahrnout poměrně široký okruh problematiky národů a kmenů, rozmištných za hranicemi římské říše a postupně se přemísťujících na toto území, od Keltů, přes Germány, Sarmaty, nomády a další etnika sídlící na evropském a asijském kontinentu. Na rozdíl od pravěku dokážeme četná etnika pojmenovat, známe některá jména knížat, králů a jejich žen a víme i o historickém vývoji a událostech ranných barbarských útvarů (říší). Velká pestrost hmotných pramenů, ve srovnání s prameny, s nimiž pracuje pravěká archeologie (prehistorie), umožňuje tuto etapu dějin daleko lépe prozkoumat. Torzovitost písemných časné dějinných pramenů na rozdíl od středověkých, jakož i velká variabilita předmětů a problémů různorodých etnik, ve srovnání s daleko „uniformovanější“ středověkou hmotnou kulturou, vytvářejí stále ještě neúplný obraz. Pro archeologii barbarů je příznačná konfrontace s písemnými, numismatickými a dalšími materiály, spolupráce s římsko-provinciální archeologií apod. Dalo by se tedy říct, že protohistorická archeologie je závislá i na jiných historických oborech. Protohistorická archeologie či archeologie barbarů má své specifické metody, které vycházejí z důkladných analýz náleзовých skupin. Velkou

nesnázi protohistorického bádání je identifikace jednotlivých barbarských kultur s historickými útvary a kmeny. A právě v poslední době procházejí otázky etnicity jistou renesancí.

Co nejnovějšího se odehrálo v naší archeologii barbarů?

Mezi nejdůležitější počiny z poslední doby v oblasti vědecké patří bezpochyby zhodnocení a vydání velkého díla o mušovském knížecím (královském) hrobě (Mainz 2002), na němž se podílelo vícero našich i zahraničních autorů a které redigovali J. Peška a J. Tejral. Do stejné kategorie náleží zpracování jednoho z nejproslulejších germánských žárových pohřebišť z doby římské v Třebusicích s téměř jedním tisícem hrobů. Rukopis se v současné době postupně připravuje (E. Droberjar a K. Motyková). Kromě teoretického výzkumu, nutno zmínit i důležité objevy v terénu, z Čech výzkumy dr. I. Pleinerové v Hostivici, kde prozkoumala dřevěné studně z doby stěhování národů a Litovice s malým rodovým pohřebištem barbarů z 5. století. Na Moravě jsou realizovány význačné výzkumy, zejména na Mušově (na římském vrchu Burgstallu byly zjištěny stopy germánského zásahu) a v Olomouci odkryli nedávno kolegové z Archeologického centra Olomouc důležité sídliště z doby stěhování národů s doklady hrnčířských pecí. Také v popularizační

■ Eduard Droberjar z Ústavu archeologické památkové péče středních Čech v Praze v Dobřichově, kde byla na konci 19. století v tratích Pičhora a Třebická odkryta dvě významná žárová pohřebišť barbarů z doby římské.

sféře se v archeologii barbarů v posledních letech mnohé událo. Zmínit je nutno krásnou výstavu v Moravském zemském muzeu v roce 2003 „Římané a Germáni. Nepřátelé, rivalové, sousedé“, k níž byl zhotoven průvodce a zejména zajímavý dokumentární film o době římské, vysílaný v témže roce Českou televizí (na ČT2).

Zcela nejnovější události archeologie barbarů u nás byla tzv. první protohistorická konference, kterou jsme uspořádali v září tohoto roku na našem pracovišti v Kounicích u Českého Brodu. Jelikož většina badatelů, kteří se specializují na různá období pravěku a středověku mají už často mnohaletá pravidelná setkávání v podobě tzv. pracovních skupin, chtěli jsme zaplnit dosud existující mezeru na poli archeologie barbarů. A jak se ukázalo zájem o neformální konferenci byl velký, o čemž svědčí účast téměř padesáti českých, moravských, slovenských a polských badatelů a studentů. Z této akce bude v roce 2006 vydán sborník referátů („Příspěvky k protohistorii“), které zazněly, jak k hlavnímu tématu konference („Konec keltského osídlení a problémy s počátky doby římské v Čechách a na Moravě“), tak i k dalším tématům, jež referovaly o nových výzkumech a problémech germánského a časně slovanského osídlení. Doufám, že v příštím roce a v letech následujících se už budou na různých místech konat obdobná setkávání pravidelně. Vhodné by bylo vždy zvolit nějaké zajímavé hlavní téma, jenž pak doplní další různé referáty a sdělení.

Podle vaší odborné produkce by vás někdo mohl považovat za artefaktuálně orientovaného archeologa. Jak to cítíte vy?

Pokud budeme vycházet jen z publikační činnosti a mého desetiletého působení mezi

sbírkovými fondy Národního muzea, pak zajisté můžu být takto vnímán. Poněvadž znalost artefaktů a důkladnou orientaci v obrovské škále nálezů považuji za základ každé seriózní archeologické práce, nemohl jsem tuto „badatelskou fázi“ přeskočit. Myslím, že ti, co se jí snaží vyhnout či osídit, poněkud snižují argumentační potenciál svého bádání a mnohé jejich práce, často se zajímavými tématy, bývají tak značně ochuzeny. Práce s keramikou, kovovými artefakty a dalšími předměty je často velmi zdoluhavá a výsledky se nedostávají vždy v krátkém čase. To zajisté mnohé odrazuje. Archeolog by se neměl zcela vzdávat artefaktů. Archeologie bez artefaktů je možná móda (někdy i fikce) a kladení si nejrozličnějších otázek bez využití či alespoň konfrontace s poznatky o hmotné kultuře je určitě v mnohém přínosné, ale stejně se zase budeme vracet ke starým dobrým artefaktům. Nechtěl jsem a do budoucna ani netoužím zůstat jen v zajetí artefaktů, nicméně pro objasnění četných problémů, včetně nedostatečně publikovaných pramenů, to bylo nutné. Dnes se stále více snažím hledat různé, buď opomíjené nebo zajímavé otázky mezi dvěma obory - historií a archeologií, jejichž řešením je přiblížení minulosti Germánů, zejména Svěbů, široké i badatelské veřejnosti. Rekonstrukce všedního života barbarů a zvláště změny jejich identity na širokém teritoriu Evropy jsou dozajista stále ještě málo poznané a otevírají neuvěřitelné možnosti protohistorického výzkumu.

Důkazem toho je řada vašich knih, které mají povahu čtivých syntéz. To je velmi ojedinělé v archeologii. Jak jste se k této pozici dostal?

Myslím, že právě přes ty artefakty. Jejich zdoluhavé a náročné zkoumání mě nakrátko poněkud vzdálilo

od více teoretického bádání v širších evropských souvislostech. Na druhé straně poměrně malý zájem o germánskou minulost našeho území a nedostatek souborných a pro čtenáře dostupných publikací mě přivedl k myšlence, přiblížit kolegům, studentům a všem zájemcům tuto dynamickou a okouzující dobu barbarských kultur. Není to jednoduché. Psát populárně a alespoň trochu srozumitelně je pro mě daleko obtížnější, než si sednout a napsat vědecký článek.

Položím na první pohled zavádějící otázku: Byli Římané přítomni i v České kotlině? Jde mi o demonstraci dosahu metod archeologie barbarů, ne o atraktivitu tématu....

Naši předchůdci-badatelé si přítomnost Římanů v Čechách dokázali představit jen velmi obtížně. Někteří ji zcela vylučovali. Dokonce ještě donedávna v oblasti, která má pro římský (zejména vojenský) zásah daleko větší „náchylnost“, tj. jižní Morava, byli Římané prokázáni jen na mušovském Burgstallu nedaleko Mikulova. Rozvoj moderních metod, zejména leteckého snímkování, však v 90. letech minulého století spustil lavinu informací, mezi nimiž si své místo získaly i římské krátkodobé tábory. Dnes jsou doloženy nejen na nejižnějším teritoriu Moravy, ale také v Brně a dokonce i v Olomouci. Složitější otázkou je římská vojenská přítomnost v České kotlině. Zatím k tomu postrádáme přesvědčivé argumenty. Nelze ji však zcela vyloučit, když si uvědomíme v jakém postavení byla tzv. Marobudova říše s centrem v Čechách, doba markomanských válek či situace barbarika ve 3. století vůči římské říši. Některé potenciální objekty (např. hrotitý příkop ve Vliněvsi na Mělnicku) čekají na podrobný průzkum. Doklady o římské přítomnosti však

máme pro jiný okruh, a to pro antické řemeslníky a obchodníky v centrální části Čech. Právě metody protohistorické archeologie, kdy konfrontace písemných zpráv (Tacitus) a analýza mosazných předmětů římské a germánské proveniencie (včetně polotovarů a kadlubů), prokazují, že do Čech v době kolem přelomu letopočtu nejen přicházeli kupci z provincií, ale i některé předměty (určité typy spon s očky ad.) přímo také římscí řemeslníci zde vyráběli. Zda-li se tak dělo na Marobudově dvoře či v jiném prostředí středních Čech, zatím nedokážeme říci. V každém případě je to úplně nový poznatek, který zcela mění pohled na problém římského obchodu s Germány a na anticko-barbarské vztahy v počátcích doby římské.

Děkuji za rozhovor.

Radomír TICHÝ

■ Childerich (+482). Rekonstrukce vzhledu franského krále, jehož hrob byl objeven už v 17. století v belgickém městě Tournai. Jde o ojedinělý případ, kdy známe hrob barbarského vládce a jeho jméno (CHILDERICI REGIS), které se zachovalo na zlatém pečeti prstenu.